

Розповідь про царя Шагріяра (арабська казка)

Автор Невідомий

Переклад Йосипа Брояка і Валерія Рибалкіна

Увага, цей переклад не адаптований до шкільної навчальної програми!

ЦАР ШАГРІЯР

І ЙОГО БРАТ ШАГЗЕМАН

Розповідають — та тільки Аллах добре те знає,— що в сиву давнину, за далеких часів, владарював на островах Індії та Китаю один із могутніх Сасанідів-царів. Мав він велике військо, численну челядь і двох синів. Обидва вони були відважні витязі, але старший був хоробріший. Він заволодів країною, де справедливо правив підлеглими. Звали його Шагріяром, а меншого брата звали Шагземаном, був він царем перського Самарканда. Отож обидва брати благополучно сиділи собі на престолах і праведно урядували над підданими у своїх царствах. Та через двадцять років старший брат скучив за меншим і послав по нього свого вазіра. Той, прибувши в Самарканд, привітав царя Шагземана й повідомив, що брат скучив за ним і кличе його до себе в гості. Шагземан пошанував братового посланця увагою та ласкою. Запросини було прийнято, і Шагземан зібравсь у дорогу. Призначив свого вазіра правителем країни на час своєї відсутності й вирушив до брата. Та невдовзі згадав, що забув узяти з собою одну річ. Повернувся по неї додому вночі й застав свою жону на подружньому ложі в обіймах чорного раба. Коли цар побачив це, йому потьмарилося в очах, і він подумав собі: "Якщо таке сталося, коли я не встиг іще навіть і за місто виїхати, то що ж витворить ця шльондра, як я відлучуся надовго?!" І він вихопив із піхов меча й зарубав їх обох у ліжку.

Потім, повернувшись до свого обозу, рушив далі й благополучно прибув до братового міста.

Той, вийшовши назустріч братові, радо привітав його. Задля високого гостя місто було пишно, по-святковому вбране. Шагріяр щедро приймав брата і проводив з ним час у розмовах та розвагах. Але молодший брат, згадавши про те, що сталося у нього вдома, так засмутився, що аж збліднув і підупав на силі. Спостерігши це, старший брат подумав, що причиною тому є розлука брата з домівкою та царством, і тому не став набридати розпитуванням. Та згодом Шагземан заговорив про це сам.

— Тяжко в мене, брате, на душі,— сказав він, але так і не признався про те, що в нього зайшло з жоною.

— Ось поїдеш зі мною на полювання та лови й розрадиш свою душу,— сказав Шагріяр братові.

Але той відмовився, і Шагріяр подався на полювання сам.

Вікна в палаці, де поселився Шагземан, виходили в сад. Глянувши у вікно, він

побачив, що двері палацу відчинились і в сад вийшло двадцять невольниць та двадцятєро рабів, і серед них ішла його братова, виділяючись надзвичайною вродою. Вони підійшли до фонтана, роздяглися всі й посідали. Тоді дружина царя Шагріяра гукнула: "Мас'уде!" І до неї підійшов чорний раб, обійняв її, а вона — його, та й почали вони перелюбствувати, інші раби робили те ж саме з невольницями. Ось так вони безперестанку обіймались, цілувались та тішились, аж поки не повернуло за південь. Побачивши це, Шагземан сказав собі в душі: "Клянусь Аллахом, моє нещастя менше, ніж отака ганьба!" Його смуток та переживання розвіялися, і він подумав: "Воістину це гірше того, що скоїлося зі мною!" І йому, як і раніше, захотілося їсти й пити. Коли Шагріяр повернувся з полювання, то завважив, що брат поздоровішав на виду, лице йому розрум'янилося, і він став добре їсти, хоч раніше їв мало, і він сказав йому:

— Я бачив, брате мій, що твоє обличчя було бліде, а зараз ти маєш кращий вигляд. Розкажи мені, що з тобою сталося.

— Чому я погано виглядав, розповім тобі, але, пробач, не скажу, чому мені зараз полегшало,— відповів Шагземан.

— Розкажи спочатку, чому ти так змарнів? — попросив Шагріяр.

— Так от послухай, брате мій,— почав Шагземан.— Коли ото прибув до мене твій вазір із запросинами, я, не гаючись, спорядився й виїхав з міста. Але потім пригадав, що забув у замку перлину, яку я мав подарувати тобі. Отож повернувся по неї і вдома заскочив свою жінку: вона спала на моєму ложі в обнімку з чорним рабом. Я зарубав їх і прибув до тебе, пригнічений тим, що сталося. Оце й є причиною моєї слабості та кепського вигляду. А от чому я зараз виглядаю вже ліпше — не змушуй мене говорити про це.

— Заклинаю тебе Аллахом, скажи ж мені, що принесло тобі полегшення! — вигукнув старший брат.

І Шагземан розповів йому про все, що він тут бачив.

— Я мушу побачити це на власні очі,— мовив Шагріяр.

— Тож давай зробимо так,— порадив йому брат:— Ти скажи, що виїжджаєш на лови, а сам тим часом заховайся в мене, і тоді сам побачиш усе на власні очі.

Цар Шагріяр відразу ж оповістив про від'їзд, і мисливський поїзд з наметами виступив за місто. Вирушив з ними й цар, але потім, залишившись у наметі сам, сказав пажам, щоб до нього нікого не впускали. Затим він переодягся і крадькома повернувся в палац до брата.

Сівши при вікні, що виходило в сад, невдовзі побачив, як там з'явилися невольниці зі своєю господинею, і далі все відбувалося так, як розповідав йому брат,— аж до післяполуденної молитви. Побачивши таке, цар Шагріяр мело не збожеволів і сказав:

— Уставай, брате, підемо зараз же геть звідси. І не треба нам ніякого царювання, аж поки не побачимо, що когось спіткало те ж саме, що й нас! Інакше — смерть нам буде краща, ніж таке життя!

І брати вийшли з палацу через потаємні двері і мандрували довго, дні й ночі, аж поки не підійшли до дерева посеред галявини, де струмувала вода з джерела, а

неподалік було солоне море. Втамували спрагу джерельною водою й сіли перепочити. Та невдовзі море раптом розбушувалося, і з нього піднявся аж до неба чорний стовп, наближаючись до галявини, де вони сиділи. Брати перелякалися й залізли на самісінький верх високого дерева. І звідти почали спостерігати, що ж буде далі. І незабаром побачили величезного, широкогрудого джина із скринею на здоровецькій голові. Видобувшись на берег, він підійшов до дерева, на яке вибралися брати, сів під ним і, відімкнувши скриню, дістав з неї шкатулку, відкрив її, і з неї вийшла молода струнка дівчина, сяюча, мов сонце, як про це чудово сказав поет Атийя:

*Яскраво засяяла в пітьмі вона —
І ось розступилась нічна пелена,*

*І збляклі у вись піднялися сонця —
Й померкла півмісяця дужка ясна.*

*Схилилося все перед ликом її,
Й розкрилася чару її таїна.*

*Коли ж вона щезла у зблисках яси,
Умилась дощами земля весняна.*

— О володарко, викрадена у весільну ніч, я хочу трохи поспати.

І, поклавши голову їй на коліна, він заснув. Дівчина ж глянула вгору й побачила на дереві царів. Тоді вона переклала голову джина із своїх колін на землю, стала під деревом і сказала, подаючи знаки, братам:

— Злазьте, не бійтеся цього іфрита!

— Ради Аллаха, не змушуй нас до цього,— відповіли вони.

— Клянусь Аллахом, якщо ви не злізете,— пригрозила дівчина,— я розбуджу іфрита, і він уб'є вас.

Отож вони мусили злізти до неї, а вона, роздягтись, лягла перед ними й каже:

— Ану потіште мене, та якнайкраще, бо інакше нашлю на вас іфрита. Та чого це ви переморгуєтесь,— додала вона, помітивши їхню нерішучість.— Якщо ви не зробите цього, я таки нацькую на вас іфрита.

І, злякавшись джина, брати вдовольнили її.

— Вставайте! — сказала вона їм, коли вони закінчили, дістала з кишені торбинку й витягла з неї величезне намисто з п'ятисот сімдесяти перснів.

— Знаєте, що це таке? — запитала вона в них.

— Не знаємо,— відповіли вони.

— Усі власники цих перснів,— сказала вона,— мали зі мною діло, так само, як і ви. Отож і ви давайте мені по персню.

І брати познімали свої персні й дали їй. А вона розповіла їм:

— Цей іфрит викрав мене в мою шлюбну ніч, потім поклав у шкатулку, а шкатулку —

в скриню і, повісивши на неї сім замків, сховав її в морську безодню бурхливого моря, над якою хвилі бились одна об одну. Не знає він, що, коли жінка чогось захоче, її не стримає ніщо, як сказав про це поет:

*Не довіряй красуням жвавим,
їх присяганням кучерявим,*

*Чи вибачаються, чи плачуть —
Для них усе то звична справа.*

*Кохання — чисте прикидання,
А їх вбрання — то пастка гавам.*

*Прекрасний Йосиф — пригадай-но —
Як був обдурений лукаво!*

*Адам, наш пращур, через Єву
Із раю вигнаний, ій-право!*

А інший сказав так:

*Кароока, ще більш ти у сварці жадана,
Я не дуже-то й винен за все це, кохана!*

*Полюбивши, зробив я цим самим лиш тее,
Що робили усі — від раба до султана*

*І скажу: здивування великого гідний,
Хто від чар жіночок на коліна не стане.*

Почувши таке, брати вкрай здивувалися і стали говорити проміж себе про те, що цьому іфритові ведеться ще гірше, ніж їм. І це їх заспокоїло. Вони відразу ж залишили дівчину й повернулись до міста царя Шагріяра. Ввійшовши до палацу, він повідрубував голови своїй жінці, невольницям та рабам.

І надалі цар Шагріяр приводив до себе на ніч незайману дівчину і, забравши в неї вінок, вранці велів убивати її. Так тривало три роки. В місті зчинився гвалт. Батьки почали тікати зі своїми дочками, і тут не залишилося вже жодної дівчини, придатної до шлюбу. Аж ось настав той день, коли цар Шагріяр, за своїм звичаєм, наказав вазірові привести йому нову дівчину, і той шукав, шукав її, але так і не зміг знайти. Тож подався він, розгніваний і зажурений, додому, боячися гніву царя.

І мав той вазір дві молоденькі дочки, напрочуд стрункі, сповнені тонкої краси й чарівності. Старшу звали Шагразада, молодшу — Дуньязада. Старша прочитала багато

книг — це були літописи, життя давніх царів, легенди й перекази про далеких предків. Кажуть, що вона зібрала тисячу книг про глибоку минувшину різних народів та багатьох поетів. Отож вона, Шагразада, спитала батька:

— Що з тобою, татку? Я бачу, ти чимось заклопотаний і зажурений. Про це хтось із поетів писав:

*Скажи сумному: "Не журись!
Не вік печаль триває,—*

*Минають радощі життя,
І смуток теж минає"*

І тоді батько розповів дочці про той клопіт, якого завдав йому цар.

— Ради Аллаха, татку,— вигукнула Шагразада,— віддай мене заміж за царя, і тоді я або залишуся жити, або стану викупом за дочок мусульман і врятую їх від нього.

— Заклинаю тебе Аллахом, не наражайся на цю смертельну небезпеку! — сказав батько.

— Але ж так має бути! — мовила Шагразада.

Тоді батько спорядив її і відвів до царя Шагріяра.

А перед тим Шагразада намовила свою сестру, що та має зробити:

— Я покличу тебе, і ти весь час будеш при мені в царській опочивальні і, коли побачиш, що цар уже набувся зі мною в постелі, скажи: "Сестро, поговори з нами, розкажи нам що-не— будь, аби швидше минула ця ніч". Тоді я розповім щось, завдяки чому, з ласки Аллаха, настане наше визволення.

І ось вазір привів до царського палацу свою дочку Шагразаду. Побачивши його, цар зрадів.

— Маєш те, що мені потрібно? — спитався він у вазіра.

— Так,— відповів той.

І Шагріяр захотів відразу ж оволодіти Шагразадою, але вона почала плакати, і він спитав її:

— Що з тобою.

— О царю, в мене є менша сестра, і я хочу попрощатися з нею.

Тоді цар послав по Дуньязаду. Прийшовши до сестри, та привіталася, міцно обняла її й сіла біля ложа в ногах.

Коли Шагріяр взяв у Шагразади вінок і вони стали бесідувати, Дуньязада сказала:

— Ради Аллаха, прошу тебе, сестричко, розкажи нам що-небудь, аби швидше минула ніч.

— З великою охотою й радістю, якщо дозволить наш найясніший цар.

І Шагріяр, що мучився безсонням, охоче погодився послухати якусь оповідку.